
AB'DE ETNİK AZINLIK SORUNU: MACARİSTAN VE SLOVAKYA - 13 AĞUSTOS 2010

Deniz ALTINBAŞ

12.04.2009

Her ikisi de hem Avrupa Birliği (AB) hem NATO üyesi olan Slovakya ile Macaristan arasında yaşananlar, AB içinde olmaması gerektiği düşünülen etnik tabanlı sorunlara dayanıyor. İki ülke arasında tarihten gelen meselelerin yanı sıra, sınır, dil, vatandaşlık, göç gibi sorunlar söz konusu. Asıl ilginç olan ise, AB adayları için asgari şartlardan olan azınlık haklarının AB üyeleri tarafından ihlal edilmesi durumunda ABnin iç mesele olduğu iddiasıyla azınlık hakları ihlalleri karşısında sessiz kalması.

Macaristan, Slovakyanın Macar azınlıklara yönelik muamelesini eleştirirken, Slovakya Macaristanın Macar kültürünün geliştirilmesi amacını Slovakya sınırlarının içine taşımasına tepki gösteriyor. Ancak mevcut gerginliklerin krize dönüşmesine neden olan olayların başında Slovakya'da 2009 yılının Eylül ayında yürürlüğe giren Slovak Dilini Koruma Yasası bulunuyor. Kamuya açık alanlarda Slovakça dışında dillerin kullanılması 5000 Avroya kadar para cezasına çarptırılabilir. 5000 Avro bir devlet memurunun yıllık kazancına denk geliyor.

Kamuya açık alanlara; polis, silahlı kuvvetler, itfaiye, posta hizmetleri birimleri, belediyeler ve yerel yönetimler gibi kamu kurumları dahil. Aslında Slovakça dışındaki dillerin sadece evlerde, geri kalan her yerde ise Slovakça konuşulması zorunlu hale getirildi. **Cadde isimlerini Slovakça yazmayan belediyeler ile Slovakça kullanmayan iş yerlerine ceza verilebilecek; siyasi partiler ve sivil toplum örgütlerinin program ve tüzükleri Slovakça olacak; devlet memuru, öğretmen ve gazetecilerin çalışmaya devam edebilmek için Slovakça yeterlilik sınavı vermeleri gerekecek; azınlık okullarında kayıtlar azınlık dilinin yanı sıra Slovakça da tutulacak; denetlemeler için resmî dairelerde dil polisleri görev yapacak.**

Bu kurallar, azınlıkların bölge nüfusunun % 20sinden azını oluşturduğu yerlerde geçerli. Dil polisleri, her ne kadar belli yerlerde denetim yapsalar da, yüksek mahalle baskısının var olduğu ileri sürülüyor. **Slovakya'da Slovakça konuşulur şeklindeki görüş nedeniyle azınlıklar üzerindeki toplumsal baskıların arttığı belirtiliyor.**

Ülkede yaşayan özellikle Macar ve Roman azınlıkların tepkileri, Macaristanın konuyu AB, BM gibi uluslararası örgütlere taşıması, protestolar yapılması sonuç vermedi; Slovakya, dil yasasının AB ile uygun olduğunu ifade etti. AB içinden bazı görüşlere göre Slovakyanın yasası AB içinde çok da alışılmadık bir durum değil. Slovakyanın böylelikle hiçbir Slovak vatandaşı farklı dil kullandığı gerekçesiyle ayrımcılığa uğramayacak şeklindeki savunmasını Türkiyenin de aklında tutması faydalı olacaktır.

Slovakyanın ikinci girişimi Yurtseverlik Yasası oldu. Slovak Devlet Başkanı tarafından veto edilen yasa, her ne kadar dil yasası gibi insan hakları ihlali içermese de, özellikle gerginliklerin yaşandığı

Macar azınlıklar tarafından tahrik edici bulundu. Yurtseverlik yasasında; her pazartesi günü okullarda Slovak ulusal marşının çalınması, Biz, Slovak Ulusu.. ifadesinin kamu kurum ve kuruluşlarında yer alması gibi zararsız görünen maddeler bulunuyordu. Yasanın veto edilmesinin asıl nedeni olarak devlet okullarında her sınıfa Slovak bayrağı, ulusal marşın sözleri, hoparlör ve diğer ulusal simgelerin tedarik edilmesi için yeterli vakit ve paranın bulunmaması gibi teknik yetersizlikler gösterildi.

Macaristanın ülke dışında yaşayan tüm Macarlara Macaristan pasaportu vereceğini açıklaması Slovakyaı daha da kızdırdı. Buna karşılık Slovakya, çifte vatandaşlığı sınırlandıran bir yasaı kabul etti. Böylece başka bir ülkenin pasaportunu almak isteyen bir Slovak vatandaşı vatandaşlığını kaybedecekti. Slovaplara göre, bu yasanın amacı Macarların sınırları dışında etkinliklerini artırmaya yönelik amaçlarının ilk girişimi. Bu amaçların arasında özerklik talebinin olduğunu da düşünen Slovaplار güney topraklarının güvenliğinden endişe ediyorlar.

Macaristan ve Slovakya da yaşayan azınlıklar, bu yasanın kendilerini hedef aldığını ileri sürüyorlar. Macaristandaki milliyetçi siyasetçilerin Slovakyanın Macar azınlıklara yaklaşımı ile ilgili sert ve tahrik edici sözler kullanmaları nedeniyle yurtseverlik yasası ile cezalandırıldıklarını düşünüyorlar. Slovakya da yaşayan etnik azınlıklara göre, Slovaplارın hakimiyetini pekiştiren bu girişim onların dışlandıkları anlamına geliyor. Aynı zamanda Slovaplارın kimin patron olduğunu göstermeye çalıştıklarını ifade ediyorlar.

Yurtseverlik yasasını savunanlar ise bunun bir ulus-kurma ya da ulus-yapılandırma yasası olduğunu söylüyorlar. Onlara göre, tarih boyu büyük devletlerin boyunduruğu altında kalan bir ülke için bu yasa, bir tür güven tazeleme yolu. Vatandaşlara görev yüklemeyen, ancak sadece vatanseverlik için gerekli şartları yaratan bir yasa olduğunu ileri sürüyorlar. Tarihlerinde gurur duyacakları ya da gösteriş yapacakları bir ulusal kimliklerinin bulunmaması nedeniyle bu tür yasalara ihtiyaç duyulması anlaşılmayacak bir durum değil.

Slovakya da yaşayan Slovaplارın oranı % 85i geçiyor. Toplam 13 farklı azınlık grubunun yaşadığı belirtilen ülkede en fazla bulunan azınlık grubu olan Macarlار, nüfusun % 10unu oluşturuyor. Romanlar % 2, Çekler % 1 civarında. Macaristanda Macarların oranı % 96 gibi çok daha yüksek düzeyde. Ülkede küçük sayılarda Slovaplار, Almanlar, Sırlar, Hırvatlar, Romanlar, Yahudiler ve diğer etnik gruplar bulunuyor. Çok iyi derecede Macarca konuşan bazı etnik grupların Macar ataları bulunmazken, tek kelime bile Macarca bilmeyen birçok Macar kanına sahip Macar bulunuyor. Bu durum, psikolojik travma geçirmiş olan bir devlet için çeşitli sorunlara sebep olabiliyor. Her iki ülke için de azınlık sorununun aslında tarihten gelen bir mesele olduğunu söylemek mümkün.

Slovakya, 896 yılında kurulan Macar Prenslığının, yüzyıl sonra da Macar Krallığının parçası olmuş ve 1918 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun çöküşüne kadar Macar devletinin parçası olarak kalmıştır. Macar-Slovak gerginliğinin başlangıcı 1920 yılında Versaillesda imzalanan Trianon Anlaşmasıdır. Bu anlaşma ile **I. Dünya Savaşından zaferle çıkan devletler tarafından modern Macaristanın sınırları belirlenmiştir. Ancak bu yeni sınırlarla 10 Macardan üçü, kendi vatanlarının dışında, çevre ülkelerin sınırları içinde kalmıştır.** Yugoslavya, Romanya ve Çekoslovakya, Macar azınlıklara sahip olan ülkelere olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında binlerce Macar, Almanlarla işbirliği içinde olan Çekoslovakya dan sürülmüştür. Çekoslovakya döneminde Slovakya, ülkenin fakir bölümünü oluşturmuştur. 1993 yılında Çekoslovakyanın bölünmesinden sonra Slovakyanın güneyinde pek çok yerleşim birimi Macar ağırlıklı olarak

kalmıştır.

Aslında gerginlik sadece Macaristan ile Slovakya arasında değildir. Romanyada bulunan 1,5 milyon Macar azınlık nedeniyle Romanya ile Macaristan da benzer sorunlar yaşıyor. **Macaristanın büyük bir imparatorluk ve tarihte güçlü bir devlet iken nüfusunun yarısı ile topraklarının büyük bölümünü kaybetmiş olması; ayrıca bugün iki milyon civarında Macarın başka ülkelerde azınlık olarak yaşaması Macaristanın içinde bulunduğu psikolojik durumun anlaşılabilmesi açısından önemli ayrıntılar.**

Macaristan halkının, Bratislava Kalesi, St. Martin Katedrali gibi yapıtları Slovakya sınırları içinde bulunmasına rağmen kendi uluslarının simgesi olarak görmesi Slovakyaı rahatsız ediyor. Slovakya, iyi örgütlenmiş, birbirine bağlı ve arkasında Macaristan devletinin desteği bulunan Macar azınlığın özerklik talebinde bulunma ihtimali nedeniyle endişeli. Slovak dilinin korunması gerektiği de, Tuna Nehrinin diğer yakasındaki irredentist olduğu düşünülen politikalar karşısında bir tür kendini savunma yolu olarak görülmektedir.

Tarihte yüzyıllarca büyük ve güçlü bir devlet iken, kendinden küçük ülkelerin belirlediği bir şekilde küçülerek zayıf bir devlet haline gelen Macaristan kadar, tarihte yüzyıllarca başka devletlerin egemenliği altında kalarak hep yönetilen bir devlet olan Slovakya da travmalarını henüz atlatamamış, dolayısıyla belki de gereksiz olan korku ve endişelerini bugüne taşımışlardır. Her iki tarafın da kültürel ve kimliksel bir kompleks yaşadığından yola çıkarsak, yine her iki tarafın da güvensizlik duyguları içinde olduğunu söyleyebiliriz.

Belki de asıl sorun, tam Sovyetler Birliğinin boyunduruğundan kurtularak bağımsızlıklarının ve ulusal kimliklerinin özgürce tadını çıkarabilme fırsatı bulmuşken, içlerinde Macaristan ve Slovakyanın da bulunduğu eski Doğu Bloku ülkelerinin Sovyet/Rus korkusu nedeniyle apar topar AB üyesi yapılarak, bir kez daha bağımsızlıklarının sınırlandırılması ve bir kez daha egemenliklerinin kendilerinden daha güçlü olan devletlerle paylaşılmasıdır.

Macar azınlıklara yönelik baskılar ve karşılıklı atışmalar iki ülkenin diplomatik ilişkilerini de olumsuz yönde etkiliyor. Geçtiğimiz sene Slovakyanın Macaristan Devlet Başkanının resmî ziyaret planını iptal ederek, ülkeye giremeyeceğini söylemesi, her ikisi de AB üyesi olan ülkeler için büyük bir krizdi. **Çünkü bugüne kadar hiçbir AB üyesi iki ülkenin liderlerinden biri diğerine istenmeyen kişi olduğunu ve ülkesine giremeyeceğini söylememiştir.** Macar Devlet Başkanının ziyaret nedeni, Macar azınlıkların en fazla bulunduğu kentlerden birinde bir heykelin açılış töreni için idi. Heykelin 10 ve 11. yüzyıllarda Macaristanın yöneticiliğini yapan Kral Stephena ait olması ve bu kralın azınlıklara en sert asimilasyon uygulayan yöneticilerden biri olduğu düşüncesi Macar Devlet Başkanının katılımının sert tepki almasının nedenlerinden biri idi. İkincisi ise, heykelin açılışı için seçilen gün oldu. Slovakların Çekoslovakya'daki özgürleşme hareketinin lideri olan Alexander Dubceki anma ve 1968 yılında, içinde Macar askerlerin de bulunduğu güçlerin Çekoslovakyaı işgal ederek hareketi bastırmalarının yıldönümü. Dolayısıyla Macar Devlet Başkanının Slovakya'da bir provokasyona neden olabileceği düşüncesi nedeniyle ziyarete izin verilmedi.

II. Dünya Savaşından bu yana aslında iki ülke ilişkileri sorunsuz bir şekilde devam ediyordu. **Komünizmin çöküşünden sonra kurulan milliyetçi partiler barışçıl ortamı tersine çevirdiler. Her iki tarafın da milliyetçi partilerinin liderleri birbirlerine düşmanca, saldırgan ifadelerle savaş açtılar. Bunun puan kazandırdığını gören politikacılar birbirleriyle gergin ilişkilerini ve milliyetçi söylemlerini daha fazla kullanmaya başlayarak iç politikanın parçası haline getirdiler.**

Slovakya'da yapılan en son genel seçimlerde yapılan kampanyalarda Macaristan tehlikesi kullanılan söylemlerden biri idi.

AB açısından bakıldığında durumun iki farklı yönü olduğu görülüyor. Birincisi, her ikisi de AB üyesi olan iki ülkenin diplomatik ilişkilerinde yaşanan ve kimi zaman krize dönüşen gerginlikler; ikincisi, aşırı milliyetçilik dalgasının azınlık haklarını ciddi ölçüde kısıtlayacak kadar yaygın ve kuvvetli hale gelmiş olması.

İki ülkede de birbirlerinin halkları azınlık olarak yaşıyor. En büyük sorunların sebebi de hedefi de aynı: Azınlıklar. Dolayısıyla gerginliğin tırmanması durumunda çatışmaların ortaya çıkması şaşırtıcı olmayacak. AB'nin, krizi kendi haline bırakarak müdahale etmemeyi seçmesi, Yugoslavya benzeri bir savaşın yaşanabileceği korkusu ile birleştiğinde ciddi şekilde eleştiriliyor. Brüksel, yaptığı açıklamada sorunun ikili ilişkileri ilgilendirdiğini ifade etmişti.

Dünyanın her yerine müdahale eden AB'nin kendi üyesi olan iki ülkenin arasındaki krize karışmaması nasıl açıklanabilir? AB dediğimiz zaten İngiltere, Fransa, Almanya gibi güçlü üyeler.

I. Dünya Savaşı sonrasında sınırları çizerek bu ülkeleri bölen ve azınlık sorununu başlatan, dolayısıyla aslında Macaristan ile Slovakya arasındaki sorunu yaratan da yine içinde İngiltere ve Fransa'nın da olduğu güçlü ülkeler. AB içinde yaşanan eksen kaymasına bakıldığında, Doğu Avrupa ülkelerinin Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti ile birlikte giderek güçlendikleri düşünüldüğünde bu ülkelerin sorunlarının devam etmesi ve bir araya gelememeleri geleneksel büyük güçlerin lehine olacaktır.

AB üyesi ülkeler arasında bu tür etnik çatışmaların olmaması gerekir, çünkü AB'nin kurulma ve var oluş amaçlarının ilki, milliyetçiliği asgari düzeye indirerek savaş sebebini ortadan kaldırmak. Örneğin iki ülke arasında vatandaşlık ve çifte pasaport nedeniyle gerginlikler yaşanmasının pratikte hiçbir değeri yok. Çünkü her iki ülke de zaten AB üyesi olduğundan, birbirlerinin ülkelerinde oturma ve çalışma haklarına sahipler. Dolayısıyla pasaportların hiçbir önemi bulunmuyor.

Macaristan ile Slovakya arasındaki etnik sorunlar, AB'nin felsefi anlamda başarısızlığını da gösteriyor. Avrupalılık kimliğinin teşvik edilmesi, ulusal milliyetçiliklerin önemsizleştirilmesi, sınırların ortadan kaldırılması, anayasa ile AB'nin bir devlet gibi hareket etmesine bazı olanaklar tanınması, ortak para gibi birçok adıma rağmen hâlâ ulusların, ulus-devletlerin, milliyetçiliğin kuvvetli varlığı hissediliyor.

AB çerçevesindeki ikinci boyut olan azınlık hakları konusuna bakıldığında, durumun daha ilginç olduğu görülüyor. **Slovakya, AB'ye uyum süreci içindeyken Macarca'yı azınlık dili olarak yasalarla kabul etmişti. Geçtiğimiz sene değişen dil yasası ile özellikle Macarların, ancak tüm azınlıkların dil özgürlükleri, kısıtlanmaktan da öte, ortadan kalktı.** Bu tür bir yasağın Türkiyede kabul edilmesi, birakalım sert ve ağır eleştirilerle tepkileri, müzakerelerin dondurulmasına kadar gidebilirdi. Bu da, AB'nin gerçek inancının azınlık haklarına önem vermek değil, azınlıkları bir dış politika malzemesi olarak kullanmak olduğunun en belirgin kanıtıdır.

1993 tarihli Kopenhag Kriterleri, AB üyeliği için asgari şartları içeriyor. Kopenhag Kriterlerinin içindeki başlıklardan biri azınlıklarla ilgili. Azınlıkların haklarının güvence altına alınması, birçok alanda özgürlüklerin sağlanması ve ayrımcılığın ortadan kaldırılması gibi koşulları ifade ediyor. Slovakya üye olduğuna göre bu şartları bir dönem yerine getirmiş olduğunu varsayıyoruz. Ancak üye olduktan sonra bu asgari koşullarda geriye gitmesinin/AB standartlarından uzaklaşmasının herhangi bir yaptırım

bulunmuyor. Türkiye, bunu da cepte tutsun!

Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan ilerleme raporlarında Türkiyedeki azınlıklar konusu her sene geniş yer tutar, bir kısmı haksız olan çok sayıda eleştiri alır. Bu eleştirileri yapan Avrupa Komisyonu ABnin bir organı. Slovakya da aynı ABnin bir üyesi.

1998 tarihli İlerleme Raporunda, Türkiyede Kürtçenin kültürel faaliyetlerde kullanılabilir olmasına rağmen, siyasi iletişim ve eğitim dili olmaması, üstelik Kürtçe radyo ve televizyon yayınının yasak olması eleştiriliyordu. 1999 yılında, Kürtlerin anadillerini ve kültürlerini koruyabilmeleri için yeterli koşulların ve maddi kaynakların bulunması gerekliliğinden bahsediliyordu. 2000 yılında, Lozan Anlaşması ile tanınan azınlıkların (Yahudi, Rum, Ermeni) dil ile ilgili herhangi bir sorunları bulunmazken, Lozan Anlaşması dışında kalan azınlıkların durumlarında herhangi bir ilerleme olmadığı ileri sürülüyordu.

2001de Türkçe dışında eğitim dilinin bulunmaması, 2002de Kürtçe yayınların RTÜK tarafından cezalandırılması eleştiriliyordu. Diyarbakırdaki yerel bir televizyon kanalının sahibinin Kürtçe bir şarkı yayınlaması nedeniyle Terörle Mücadele Kanunu kapsamında yargılandığından, Kürtçe kasetlerin yasaklandığından, bazı televizyon kanallarının kapatıldığından, bir minibüs şoförünün Kürtçe müzik kasedi dinlemesi nedeniyle suçlandığından bahsediliyor, Kürtçenin sınırlı kullanımının bulunduğu belirtiliyordu. **2003 yılında, Kürtçede var olan q, w ve x harflerinin kullanılmasının yasak olması, Kürtçenin kullanımını genişleten yasayı sınırlandıran bir uygulama olarak ortaya konuyordu.** Film, sanat, festival, kültürel etkinlik ve radyo yayınlarında Türkçe dışındaki dillerin hâlâ sınırlı kaldığı ve yasal kovuşturmayla tâbi olduğunu belirtiyordu.

2004 yılında, hâlâ Türkiyenin Ulusal Azınlıkların Korunması Avrupa Çerçeve Sözleşmesi ile Bölgesel ve Azınlık Dilleri Avrupa Şartını imzalamamış olması hatırlatılıyor, Kürt kültürünün ifade edilmesi ile ilgili olarak daha fazla hoşgörü olmasına rağmen, özellikle yayın ve eğitim alanlarında ciddi sınırlandırmaların devam ettiği ileri sürülüyordu. Diyarbakırdan yayın yapan yerel bir kanalın Kürtçe aşk şarkıları yayınladığı için, devletin bölünmezliği ilkesini çiğnediği gerekçesi ile 30 günlük kapatılma cezası aldığı belirtiliyordu.

2005 raporunda Türkçe dışındaki dillerde yayın yapma ile ilgili adımlar atılmaya çalışmakla birlikte hâlâ sınırlandırmaların olduğu belirtiliyor, ayrıca Kürtçe dil okullarının, sahiplerinin kendi istekleri ile ve öğrencisizlik sebebi ile olduğu belirtilmeksizin, kapatılması konusuna vurgu yapılıyordu.

2006 raporunda azınlıkların eğitimi, dili, kamusal alana katılımı ve azınlık dillerinde yayın gibi alanlarda ilerleme beklendiği ileri sürülürken, Diyarbakır Mahkemesinin bir Kürt derneğini, Kürtçe arşiv, müze ve kütüphane kurmak istemesi nedeniyle kapatmasından bahsediliyor, Kürtçe yayınların Türkçe alt yazılı veya çevirilmesi zorunluluğu; TRTnin Türkçe dışındaki dillerde yapılan yayınlarının süre ve alan bakımından sınırlı kaldığı, özel kanallara Türkçe dışındaki dillerde yayın izni verilmediği, Kürtçe dil okullarının tamamı kapatıldığından Kürtçe öğrenmek isteyenlerin bu olanağa sahip olmaması; Siyasi Partiler Kanunu kapsamında Türkçe dışındaki dillerin yasa dışı olması; TV yayınlarının Kürtçe öğretmeyi hedeflememesi, çocuklara yönelik olmaması ve bu uygulamalara karşı açılan davanın beklemede olması eleştiriliyordu.

2007 yılında Kürtçe yayın yapan yerel radyo ve televizyon kanallarının faaliyete başladığından bahsedilirken, önceki senelerde Kürtçe yayınların altyazılı olma zorunluluğuna yapılan eleştiriler

tekrarlanıyordu. Parti Genel Kongresinde Kürtçe konuştukları gerekçesi ile Hak-Parın bazı yönetici ve üyelerinin cezalandırıldıklarına yer veriliyordu. 2008de TRTnin Türkçe dışındaki dillerde tam gün yayın yapmaya başlamasından fakat diğer taraftan Kürtçe öğreten eğitim programlarına hâlâ izin verilmediğinden bahsediliyordu.

2009 yılındaki ilerleme raporunda azınlıkların kamusal alana dahil olmaları ve azınlık dillerinde yayın yapabilmeleri için daha fazla adım atılması gerektiğinden bahsedilirken, 24 saat Kürtçe yayın yapan TRT-6 kanalının açıldığı, ayrıca Mardinde Artuklu Üniversitesi tarafından yapılan Yaşayan Diller Enstitüsü kurularak Kürtçe ve diğer dillerde eğitim verilmesi başvurusunun kabul edildiği, Ermeni dilinde bir radyo kanalının yayına başladığı, TRT-6nın açılışında başbakanın birkaç kelime Kürtçe konuştuğu, yerel seçimler için yapılan kampanyalarda siyasetçilerin ve siyasi partilerin siyasi faaliyetleri sırasında Kürtçe konuşabildiği yer alıyordu. Ancak DTP üyelerine yönelik, siyasi hayatlarında Kürtçe kullanmaları nedeniyle açılan davaların beklemede olduğu, televizyonda Kürtçe eğitim programlarına izin verilmediği, hapisanelerde Kürtçe kullanımı sırasında sorunlar yaşandığı, Kürtçe yayınlarda teknik sıkıntılar ve sınırlandırmalar olduğu, Ermeni Patrikliğinin Ermeni dilinde bir üniversite bölümünün açılması isteğinin yıllardır beklediği belirtiliyordu.

Aday ülke Türkiyeye yönelik ABnin yaklaşımı ile üye ülke Slovakyaaya yönelik yaklaşım arasındaki fark dikkat çekici. Slovakyaadaki yasanın, milleti vatanseverler ve hainler olarak ikiye bölebileceği endişesinden bahsedilirken, AB üyesi bir ülkede azınlıklar nedeniyle iç çatışmaların yaşanması ihtimali ortaya çıkıyor. Ayrıca ABnin iki üyesi arasındaki gerginliğin de büyümesi, gelecekte daha tehlikeli boyuta ulaşabileceği ihtimali tartışılıyor. **Ülkelerin sınırlarını kendi çıkarları doğrultusunda yapay olarak çizen ve gerginlikler yoluyla başka ülkeleri zayıflatarak kontrol etmeyi amaçlayan ABnin büyük ülkelerinin, bu soruna ses çıkarmaması çok da şaşırtıcı değil.**

Kaynak/Source: